

ДОКЛАД

АНАЛИЗ НА СЛУЧАИТЕ НА ПОЛИЦЕЙСКО НАСИЛИЕ В МЕДИЙНИ ПУБЛИКАЦИИ ОТ ПЕРИОДА 2004 – 2010 ГОДИНА

Анализът е осъществен по проект «Гражданско наблюдение в полицията – трети етап» на Правна програма на Институт «Отворено общество» - София през февруари – март 2011 година от екип в състав : Иванка Иванова, автор на текста, Велислава Делчева – събиране и обобщаване на данните и Звезда Ванкова – координатор на проекта.

Анализът има за задача да обобщи основните характеристики на случаите на полицейско насилие, които са съобщени от медиите за периода 2004 – 2010 година. Разгледани са общо 237 публикации, които са подбрани чрез търсене с ключови думи във вестници. Разгледани са 148 публикации на в-к „Труд“, 84 публикации на в-к „Сега“ и 5 публикации на други вестници („Новинар“, „Дума“ и „24 часа“).

161 от разгледаните публикации съдържат съобщения за конкретни случаи на полицейско насилие. 76 от публикациите представляват аналитични материали.

Въз основа на публикациите са установени общо 55 случая на полицейско насилие. Информацията за тях е анализирана чрез три групи показатели: характеристики на случая, характеристики на жертвата, характеристики на извършителите.

Анализът се основава на много консервативна дефиниция на „полицейско насилие“. Като такива са класифицирани случаи, които:

- явно нарушават законния стандарт за справедлив съдебен процес,
- представляват прекомерна употреба на сила или оръжие, които не са използвани в подкрепа на легитимна полицейска функция (приблизително дефиницията на Kania & Maskey, 1977),
- използване на насилие от полицаи извън службата.

Трябва да се подчертае, че някои чужди източници определят като „полицейско насилие“ и действия като използването на просташки и агресивен език от полицаи, отправянето на обиди и заплахи, злоупотреба с правото на полицейско задържане, безпричинно слагане на белезници или насочване на оръжие към жертвата.

Такива действия от страна на полицията са коментирани по-активно като „полицейско насилие“ у нас едва през последните две години. Налагането на една по-широка дефиниция на това, какво е „полицейско насилие“ свидетелства за повишени обществени очаквания към стандарта на предоставяне на полицейски услуги.

При този анализ за основен критерий е използвано наличието на смърт, реално физическо нараняване на жертвата от страна на полицейски служител или неоправданото нахлуване в дома на жертвата. Примери за действия от по-широката дефиниция на „полицейско насилие“ са включени само като илюстрации при анализа, но не са използвани като критерий за подбор на случаите. Например в анализа са използвани случаите на нахлуване в дома на сем. Мустафови от Кърджали (юли 2010) – където има пострадал физически човек, но не и случаите на задържане на двамата лекари от Благоевград, задържането на лекарите от Горна Оряховица и съобщените в медиите случаи на обиди и заплахи, отправени от полицейски служители.

Едно бъдещо по-подробно изследване на случаите на полицейско насилие трябва да държи сметка за необходимостта от по-широка дефиниция на явлениято, както и за връзката, която е установена от някои изследвания между случаите на полицейско насилие и други простъпки/ престъпления, извършени от полицаи.

Хронологично разпределение на случаите

През 7-те години от разгледания период са регистрирани общо 55 случая на полицейско насилие. Най-малко са регистрираните случаи през 2005 г. - 4, а най-много през 2010 г. - 13. За периода има ясна тенденция на увеличаване на случаите на полицейско насилие, които се съобщават в медиите. Между 2005 и 2010 година те нарастват над 3 пъти, или от 4 на 13.

Увеличението на съобщените случаи на полицейско насилие може да се дължи едновременно на действието на два фактора:

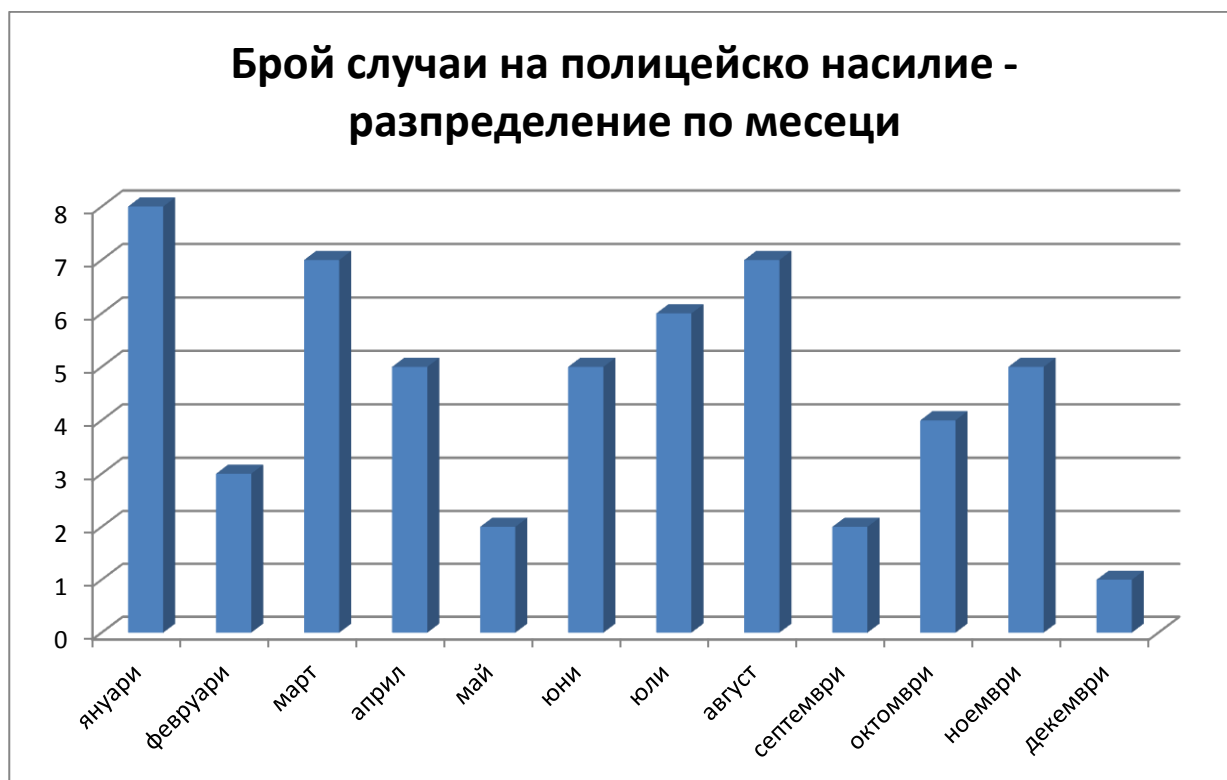
- Реално увеличаване на случаите на полицейско насилие - трайната политика на безнаказаност води до вкореняване на насилието като част от полицейска култура. Действията на полицията на „ръба на закона“ не просто се толерират, но се и насърчават от най-висши представители на държавната власт от последните

правителства. След присъединяването на България към ЕС през 2007 година отпада стимула за реформа в полицията в посока на защита на правата на човека.

- Повишен стандарт на обществените очаквания към качеството на полицейската работа и повишена склонност на гражданите да съобщават на медиите, а медиите – да публикуват такива случаи.

Сезонно разпределение на случаите

Случаите на полицейско насилие не са разпределени равномерно през месеците на годината. Януари е месецът с най-много публикувани случаи на полицейско насилие – 8, следван от Март и Август – по 7 случая. Най-малко публикувани случая на полицейско насилие има през м. Декември – само 1 за седемте години, следван от м. Септември и м. Май – по 2 случая.

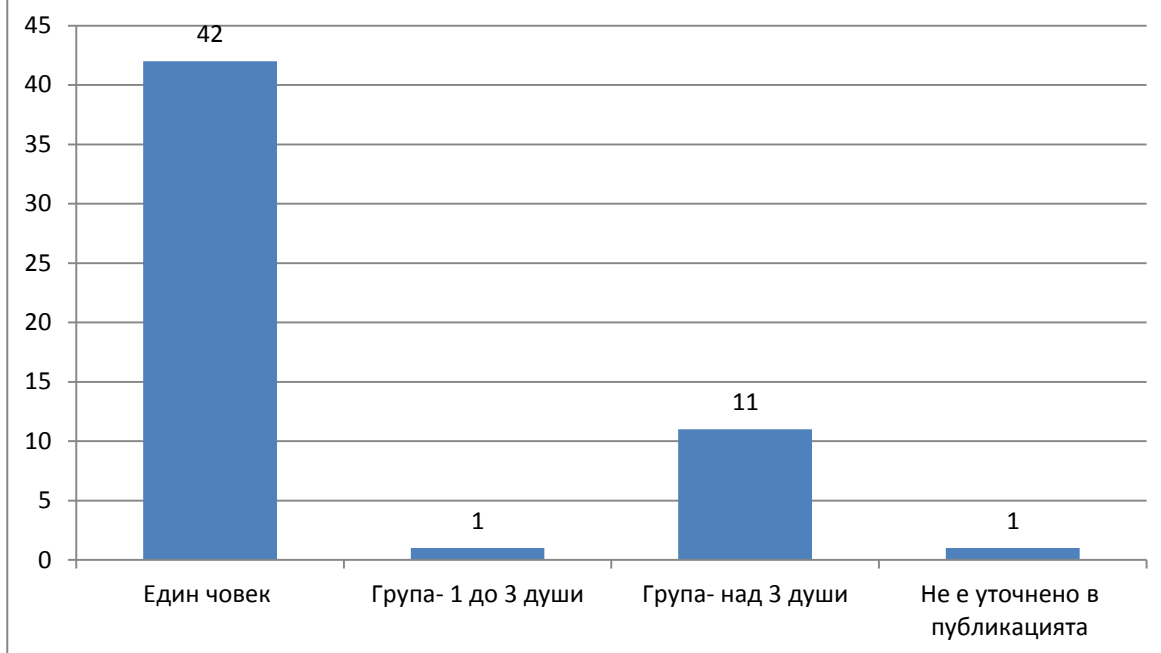
Географско разпределение на случаите

Най-много публикувани случаи на полицейско насилие има в град София – 17, следван от Пловдив – 6, Варна – 3, Плевен, Бургас и Слънчев бряг, Кърджали и Велинград – по 2 случая.

Описание на жертвите на полицейско насилие

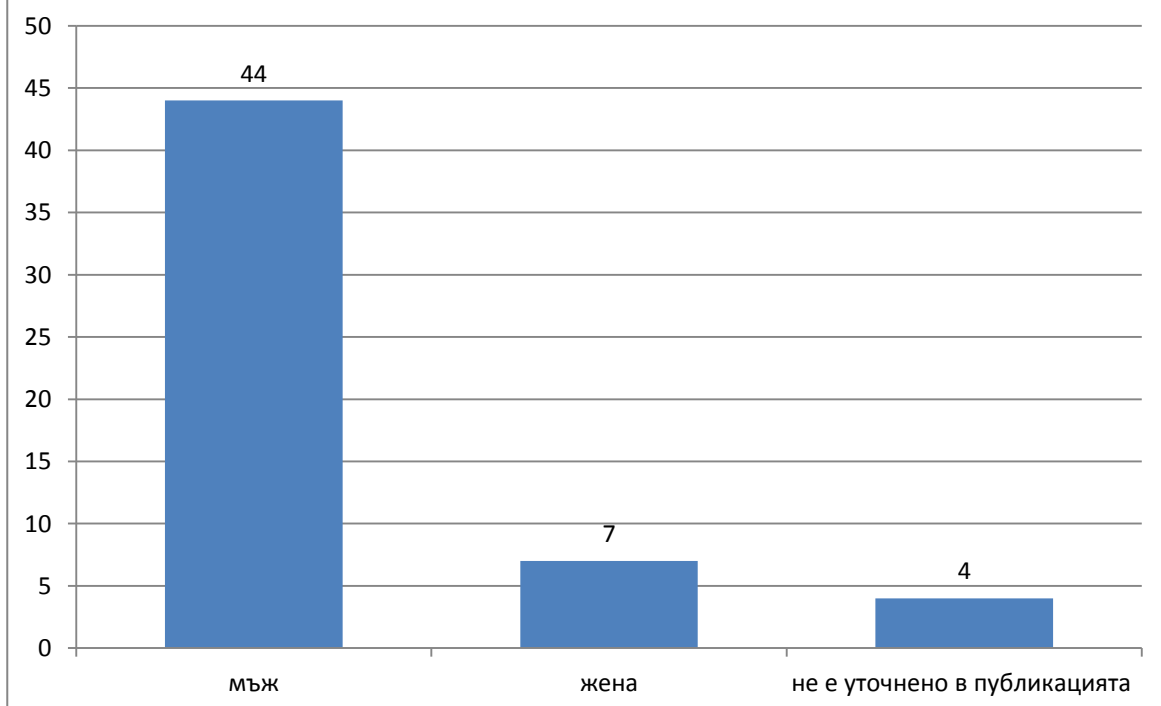
В преобладаващия брой случаи (42) жертва на полицейско насилие е един човек, обикновено мъж. В 1 от случаите жертва на полицейско насилие е група до 3 души. В 11 от случаите жертва са група над 3-ма души едновременно.

Брой жертви на полицейско насилие

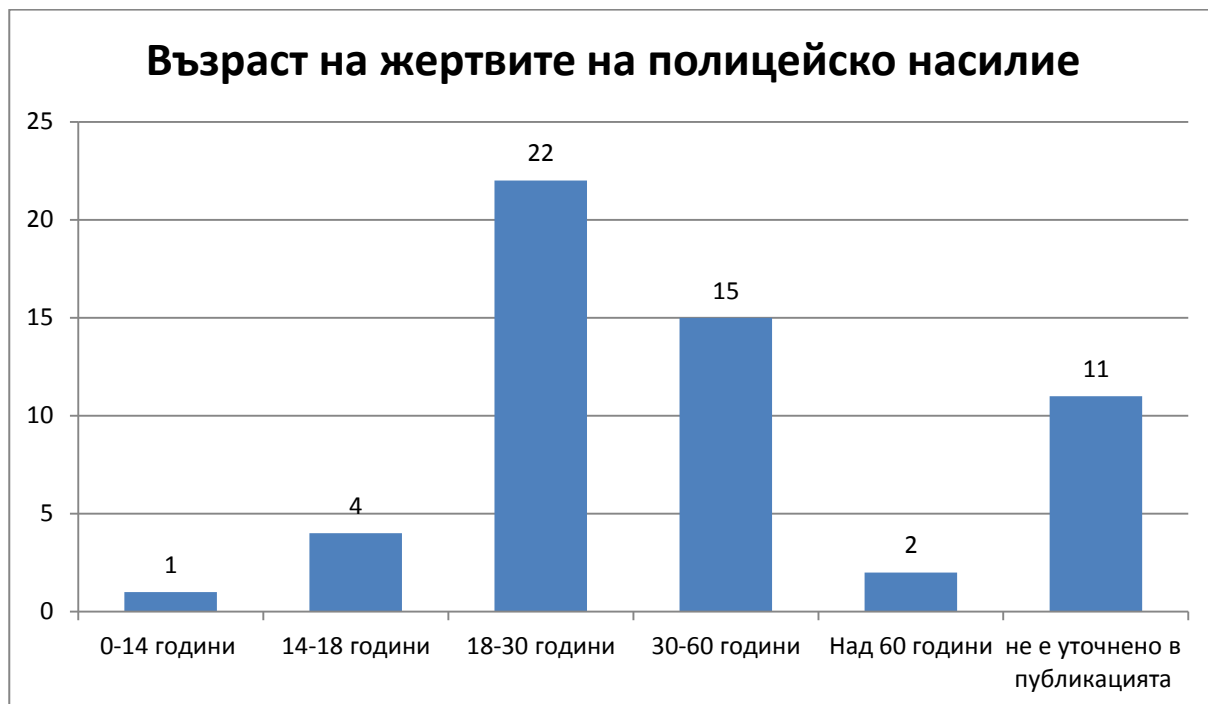

В 44 от случаите жертвите на полицейско насилие са мъже, в 7 от случаите жертвите са жени. В четири публикации не е уточнен изрично пола на жертвите – това са инциденти при охрана на масови мероприятия.

Пол на жертвите на полицейско насилие

В почти половината от случаите (22) жертвата е на възраст между 18 и 30 години. В 15 случая жертвата е на възраст между 30 и 60 години, в 4 от случаите – на възраст между 14 и 18 години. Има един случай на полицейско насилие над лице под 14 години. В 11 от случаите възрастта на жертвата не е изрично уточнена в публикацията.

По отношение на етническата принадлежност на жертвите – ромите са свръх-представени; 9 (или 1/6) от публикациите съобщават, че жертвата е от ромски произход. Има два случая на жертви от турски етнически произход, един случай на чеченец и един случай на чех. В 6 от случаите е съобщено, че жертвите са граждани на чужда държава. Случаите на чужденци – жертви на полицейско насилие представляват почти 10% от всички публикувани случаи. Малко вероятно е, обаче, това да отразява реална тенденция; по-скоро латентността на тези случаи е много ниска.

В преобладаващия брой случаи информацията за жертвата е по-подробна от информацията за извършителя на полицейско насилие и по-подробна от описанието на самия инцидент. В случаите, когато жертвата има криминално минало, то се съобщава до най-малки детайли. Съобщава се изрично и когато жертвата е от ромски произход. Особено характерно е разискването на „престъпното“ минало на жертвата в случая със сем. Мустафови от Кърджали от 2010 г. Първоначалните публикации съобщават, че бащата на семейството, Сабахтин Мустафов, е бивш служител на МВР, уволнен е дисциплинарно, защото си продал паспорта на трето лице, което след това било уличено в измами. Достоверността на тази информация е в последствие оспорена от жертвата. Без значение дали съобщените обстоятелства са верни или не, фактите за криминалното минало и етническия произход на жертвата създават у читателя впечатление за допустимост на упражненото спрямо нея насилие. От гледна точка на правото, обаче, тези факти нямат отношение към преценката за това дали упражненото от полицаите насилие е законно или не.

Описание на случаите

3 от публикуваните случаи могат да бъдат определени като планирана наказателна акция от страна на полицията. При 33 от случаите полицейското насилие може да бъде описано като преднамерено и целенасочено, а само при 7 случая то може да бъде определено като случайно. За останалите 15 случая не може да се направи заключение въз основа на данните от публикациите.

Случаите на полицейско насилие са разпределени почти поравно между светлата и тъмната част на денонощието – 21 случая са през светлата част на денонощието (8-18 часа), а 20 случая – през тъмната част от денонощието (18-8 часа). В 14 от случаите публикациите не съобщават точния час или продължителността на инцидента.

Средно за разглеждания период от 7 години, случаите на полицейско насилие са по-често извън полицейските управления, отколкото вътре в тях. За целия период има регистрирани общо 34 случая на полицейско насилие извън управлението, на места, които могат да се определят като „обществени“- улици, площади, стадиони, заведения и др. В 14 от публикуваните случаи полицейското насилие е упражнено вътре в сградите на полицейските управления; в 11 случая - в дома на жертвата или в друг частен дом, в 3 случая – в полицейски автомобил, а в 3 случая – на друго място (гора, териториални води).

Общият брой на местата на осъществяване на полицейско насилие е 65, а разглежданите случаи са 55. При 10 от случаите е съобщено или че насилието е осъществено последователно на повече от едно място (например полицейски автомобил и след това полицейско управление), или че един случай на насилие е засегнал едновременно дома на жертвата и други частни домове или обществени места.

Увеличаването на публикуваните случаи на полицейско насилие през 2009 и 2010 година е свързано с промяна на традиционните места за упражняване на полицейско насилие, която буди особена тревога. **От 2009-2010 година домът на жертвата и полицейските автомобили се очертават като нови места на виктимизация.** През 2009 и 2010 година са регистрирани 5 от общо 7-те случая на полицейско насилие в дома на жертвата, 2 от общо 4-те случая на полицейско насилие в друг частен дом и всичките 3 случая на полицейско насилие, упражнено в полицейски автомобил.

През 2009 и 2010 година са регистрирани и 9 от общо 14-те случая на полицейско насилие, извършено на територията на полицейско управление. Всъщност за двете години (2009 и 2010) са публикувани 9 такива случая, а за петте предходни години (2004-2008) те са само 5. Това се случва въпреки предприетите мерки от 2007 и 2008 година за монтиране на видео-камери в полицейските управления и въпреки предприетите пред 2008 и 2009 година ремонти на РУП (част от тях финансирани по европейски програми). Една от задачите на ремонтите беше да обособят необходимите помощни помещения в РУП, включително отделни стаи за разпити, оборудвани съобразно изискванията на Инструкцията за местата за задържане. Необходимо е да се изготви нарочна задълбочена оценка за ефекта от прилагането на тези мерки.

Увеличаването на насилието на територията на полицейските управления съвпада с двегодишния период (средата на 2008 – средата на 2010), когато не е провеждано гражданско наблюдение в основните градове на страната. Наличието на такива не-

предизвестени посещения в РУП, независимо дали от граждани или инспекции от ГДОП, са вероятен фактор за ограничаване на проявите на полицейско насилие в РУП.

Място на инцидента

		2004 – 2008	2009 - 2010	Общо 2004 – 2010
1.	Дома на жертвата	2	5	7
2.	Друг частен дом	2	2	4
3.	Обществено място – улица, площад, стадион	18	6	24
4.	Обществено място – заведение – ресторант, бар	5	5	10
5.	Полицейско управление – стая, кабинет или помещение за задържане	5	9	14
6.	Полицейски служебен автомобил	-	3	3
7.	Друго (гора, териториални води)	3	-	3
8.	Общо	35	30	65

„Изнасянето“ на част от насилието извън полицейските управления обаче, към дома на жертвите и към обществените места, поставя въпроса за планирането на полицейските операции и подготовката на полицаите. Когато инцидентите се случват в дома или на обществено място, т.е. на места, където полицията няма предварителна информация за точния брой на хората и опасността, която те представляват, има увеличен риск от много на брой странични жертви (членове на семейството, свидетели, дори и сред самите полицаи). Освен това публичните прояви на насилие, които не са прецизно насочени към конкретен престъпник, създават усещане за терор и целенасочено използване на полицейското насилие като инструмент за сплашване. Това силно уврежда образа на полицията и в дългосрочен план несъмнено ще намали доверието в нея.

Описание на извършителите

Като правило медийните публикации рядко посочват към коя полицейска служба принадлежи извършителя на полицейско насилие. Най-често извършителят е идентифициран като „полицай“ или „полицай от РУП“ (преди РПУ). Разграничението, което медиите най-често правят е между „специални части“ и „охранителна полиция“, като споменаването на „специални части“ е основно през последните две години (2009 – 2010 г.). Въз основа на публикациите не може да се даде заключение дали някоя полицейска служба е по-често ангажирана с извършването на полицейско насилие от другите.

Към коя полицейска служба принадлежи извършителя?

1	Служител на РУП - без пояснение от какъв вид полиция	23
2	Специални части – без пояснение какви точно	8
3	Охранителна полиция	7
4	КАТ	2
5	ГДБОП	2
6	Гранична полиция	1
7	Не е уточнено в публикацията	12

При 3 от случаите е съобщено, че извършителят полицай е бил пиян. Два от случаите могат да бъдат класифицирани като упражняване на домашно насилие.

По-често се съобщава за случаи на полицейско насилие, извършени от група полицаи (29 случая), отколкото от сам полицай (21). Също при 15 от случаите е установено присъствието

на полицаи – свидетели по време на инцидента. Има регистриран само 1 случай, при някои от другите полицаи се е опитал да спре упражняването на полицейско насилие.

Имената и длъжността на полицаите, заподозрени като извършители на полицейско насилие се съобщават рядко, основно след като е взето решение за налагане на наказание.

Начин на упражняване на насилието

В почти половината от случаите се съобщава за използването на повече от един начин за упражняване на полицейско насилие. Това изключва елемента на случайност. В почти половината от случаите насилието е упражнено с юмруци и шамари. В 11 от случаите се съобщава за стрелба с полицейско оръжие. Неразрешени помощни средства са използвани много повече (в 12 случая) от разрешените помощни средства (в 7 случая). В 14 случая (или 1/5) се съобщава, че по време на упражняване на насилието жертвата е била с белезници. Това е сериозен показател за злоупотреба със сила от страна на полицията.

Начин на упражняване на насилието

1	Ударен с ръка – шамар/ юмрук	20
2	Ударен с ръка – ритници	16
3	Използвани са НЕ-разрешени помощни средства – верига, бокс, друго	12
4	Стрелба с полицейско оръжие	11
5	Използвани са разрешени помощни средства – каучукови, пластмасови, щурмови или електрошокови палки и прибори	7
6	Незаконно влизане в дом – нарушено право на неприкосновеност на жилището	6
7	Не става ясно от публикацията	4

Най-често в резултат на упражненото насилие жертвата се оплаква от стрес/ уплах (17 случая) и от лека телесна повреда (15 случая). В 13 от съобщените случаи, обаче, има причинена смърт на жертвата. Не би било правилно да се приема, че това е реалното съотношение между леки телесни повреди и причинена смърт при полицейско насилие. В случаите на причинени смърт вероятно латентността е много ниска, т.е. тази информация се съобщава на и от медиите много по-често, отколкото случаите на причинена лека телесна повреда или само стрес/ уплах.

Наличието на 13 смъртни случая за период от 7 години, които пряко могат да бъдат отнесени към практиката на употреба на сила и оръжие от страна на полицията, свидетелстват, че полицейското насилие е значим обществен проблем и са необходими енергични мерки за неговото ограничаване.

Последици за жертвата

1	Стрес/ уплах	17
2	Лека телесна повреда – болка и страдание без разстройство на здравето	15
3	Смърт	13
4	Средна телесна повреда – разстройство на здравето, което е не-опасно или временно опасно за живота	8
5	Тежка телесна повреда – постоянно общо разстройство на здравето, опасно за живота	3
6	Друго (в 2 от случаите има изнасилване)	6
7	Не е уточнено в публикацията	6

В близо 1/3 от случаите (или 19) полицейското насилие съпътства извършването на полицейска операция по задържане на престъпник. В 15 от съобщените случаи полицаите -

извършител не е бил на служба. При 9 случая – или 1/6 от всички публикувани, полицейското насилие е съпровождало провеждането на разпит.

По време на какви полицейски действия се е стигнало до упражняване на насилие?

1	Полицейска операция по задържане на престъпник	19
2	Полицаят НЕ е бил на служба	15
3	Разпит	9
4	Охрана на обществено събитие – футболен мач, митинг/ демонстрация	6
5	Полицейска проверка на лични документи	4
6	Полицейска проверка в дискотека/ бар	1
7	Друго	1

Насилието, което съпътства рутинни полицейски дейности говори за явни слабости при подготовката и провеждането на полицейски операции, както и за непознаване или незачитане от страна на полицията на законовите норми, които гарантират справедлив съдебен процес. Събрани заедно, употребата на насилие при задържане и при разпит (26 общо) представляват почти половината от всички съобщени случаи на полицейско насилие, т.е. в почти половината от случаите самата полиция създава много висок риск от компрометиране на обвинителната теза в съдебната фаза на процеса.

При 32 от общо разгледаните 55 случая медиите съобщават за предприети действия от страна на прокуратурата за разследване на случая на полицейско насилие, а при 10 от случаите има образувана вътрешна проверка в МВР. В 31 от медийно отразените случаи извършителят на полицейското насилие е установен. Това положително съотношение не трябва да се тълкува непременно като проява на политическа воля за ограничаване на полицейското насилие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В почти половината (26) от публикуваните случаи последиците от полицейското насилие са много сериозни. В 13 от случаите е причинена смърт, 2 изнасилвания, 3 тежки телесни повреди и 8 случая на средна телесна повреда. Съотношението тежки към леки случаи почти 1 към 1 е показател за много висока степен на не-съобщаване на случаи на полицейско насилие (или латентност), особено при по-леките случаи. Това, което медиите отразяват е само върха на айсберга. До медиите достигат главно сигнали за тежки прояви на полицейско насилие, при които има решение на жертвата за подаване на жалба и дори има вече образувано разследване или вътрешна проверка.

По тази причина медийните публикации не отразяват обективно и цялостно полицейското насилие в България и анализ на медийни публикации не може да се използва като основа за формулиране на препоръки за подобряване на ситуацията.

Въпреки това, медийните публикации са достатъчно надежден източник на информация относно:

- динамиката на случаите на полицейско насилие – през последните 2 години тези случаи се увеличават
- динамиката на обществените нагласи към проявите на полицейско насилие – през последните 2 години все повече действия попадат под определението „полицейско насилие“ и това е показател за увеличена обществена нетърпимост и

- най-вече медийните публикации са показателни за степента, до която полицейското насилие се вкоренява като елемент от институционалната култура в МВР.

Особено тревожно е наличието в медийните публикации на доказателства за планираност и преднамереност на полицейското насилие – упражняване на насилие с цел сплашване на човека, упражняване на насилие над човек, който е вече с белезници, упражняване на насилие като колективна дейност от страна на полицаите, отказ на полицаи да съдействат на разследването и наказването на прояви на полицейско насилие.

Така публикациите съдържат достатъчно доказателства, за да се направи извода, че **в България съществува практика за използването на полицейско насилие ИЗВЪН необходимото за осъществяването на легитимна полицейска функция. Натрупването на подобни случаи без предприемането на целенасочени мерки за реформа в средносрочен план може да превърне използването на полицейско насилие в траен елемент от българската полицейска култура.**

През тази година Парламентарната асамблея на Съвета на Европа прие специална резолюция 1787/2011 относно „Изпълнение на решенията на ЕСПЧ“¹, в която България е една от 8-те страни – членки на Съвета на Европа, които са остро критикувани за забава при изпълнение на решенията² на ЕСПЧ относно случаите на смърт и малтретиране от правоохранителните органи и неадекватното разследване. Резолюцията изрично призовава България да вземе дължимите мерки за предотвратяване на бъдещи такива случаи.

¹ Резолюция 1787/ 2011 на ПАСЕ е публикувана на български език в сп. Адвокатски преглед, бр.2/ 2011 г.

² Изчерпателен доклад с констатациите на ЕСПЧ е изготвен от адв. Маргарита Илиева от Българския Хелзинкски Комитет (пълният текст на доклада се намира в интернет <http://policebrutality.bghelsinki.org>).